

Աշոտ ՄԱՆՈՒՉԱՐՅԱՆ

ՆՈՐ ՎԻՄԱԳՐԵՐ ՀՈՎՀԱՆՆԱՎԱՆՔԻՑ*

Միջնադարյան Հայաստանի նշանավոր հոգևոր կենտրոն Հովհաննավանքը, որի թեմական իրավասությունը XIV դ. սկզբին բացի Նիգ, Ամբերդ, Արագածոտն գավառներից տարածվել է նաև Շիրակի վրա, ըստ սրբազան ավանդության, հիմնել է Սբ Գրիգոր Լուսավորիչը, ով բերել ու այդտեղ է ամփոփել Հովհաննես Մկրտչի մասունքները՝ կառուցելով Սբ Կարապետ միանավ բազիլիկ եկեղեցին: Տեղանքի ընտրությունը Սբ Հովհաննես Մկրտչի անունով սրբարանի կառուցման համար պատահական չէր, քանի որ այդ կողմերում, ըստ մեր դիտարկումների, նախաքրիստոնեական շրջանում տարածված է եղել ջրի պաշտամունքը, և հարկ էր կենարար այդ տարրի հետ կապված ժողովրդական անմարելի զգացմունքներն ուղղորդել դեպի նորահաստատ եկեղեցի՝ տալով դրանց քրիստոնեական երանգավորում: Հետաքրքրական է, որ այսօր էլ Պայծառակերպության տաղավար տունը հանդիսանում է Հովհաննավանքի ուխտի օրը, երբ մեծ թվով ուխտավորներ են հավաքվում Վարդավառին:

Հնում Հովհաննավանքը հռչակված է եղել միաբանների խստակենցաղ վարքով, որտեղ ժուժկայությունն ու սակավապետությունը վանականների կրոնական ինքնանվիրման ամենօրյա ուղեկիցն են եղել, ինչի պատճառով էլ այն կոչվել է նաև Սովի կամ Սուղի վանք, այլ ոչ ոմն Սյուղիանոս վանահոր, կամ տեղանքի անունով, ինչպես ընդունված է կարծել:

Վանական համալիրը բազմակողմանիորեն ուսումնասիրել ու քննության է ենթարկել ակնավոր հնագետ Կարո Ղաֆադարյանը, որի տքնաջան աշխատանքի արգասիքը հանդիսացավ «Հովհաննավանքը և նրա արձանագրությունները» երկասիրությունը (Երևան, 1948):

Հեղինակը ոչ միայն չափազրել, ճարտարապետական, հնագիտական, պատմագիտական վերլուծությունների է ենթարկել հուշարձանախումբը, այլև ամենայն բարեխղճությամբ ու առավել ճշգրտությամբ ընդօրինակել, հանրությանն է ներկայացրել Հովհաննավանքի ու շրջակայքի արձանագրությունները:

Դրանք առաջինը հավաքել է XVII դ. պատմագիր և այդ վանքի միաբան Զաքարիա Մարկավազ Քանաքեռցին, որից էլ օգտվել են Հովհ. Եպս. Շահխաթունյանցը, Ղ. Ալիշանը, Կ. Կոստանյանցը: Բայց ընդօրինակված արձանագրությունների քանակն ու վերծանության որակը բավարար չեն եղել Հովհաննավանքի ամբողջ վիմագրական ժառանգությունն ընդգրկելու ու արտացոլելու առումներով, չնայած դրանցից մի քանիսի դերն անփոխարինելի է, քանի որ որոշ վիմագրեր բնական և այլ արհավիրքներից անդառալիորեն անհետացել են, և հետևապես, Զաքարիա

* Հոդվածն իրրեւ զեկուցում ներկայացվել է Գյումրիում 2013թ. հոկտեմբերի 4-6-ը կայացած «Պատմամշակութային ժառանգություն և արդիականություն» միջազգային գիտաժողովում:

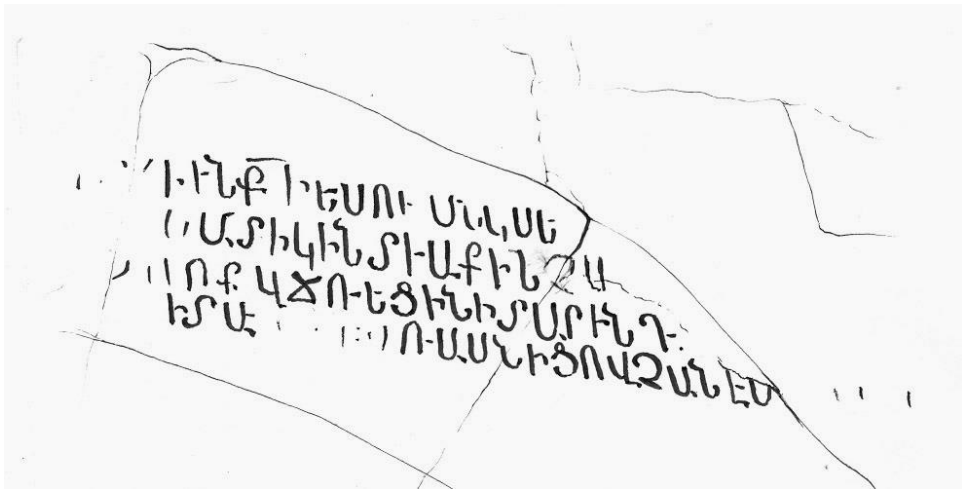
Սարկավազի վերծանությունները ձեռք են բերել բնագրային արժեքի նշանակություն:

Հովհաննավանքի արձանագրությունների ամբողջական հավաքման հարցը լուծեց Կ. Ղաֆադարյանը: Հնագետը Հովհաննավանքից և մերձակայքից հավաքեց ու հրատարակեց ընդհանուր առմամբ 80 արձանագրություն:

Մեր կողմից ընթորինակված նորահայտ վիճազերը, ավելի քան 1,5 տասնյակ¹, այն արձանագրություններն են, որոնք Կ. Ղաֆադարյանի գործունեության ընթացքում ծածկված են եղել ծեփի շերտով, գտնվել են հողի տակ, նաև հազիվ նշմարելի և այլ վայրերից բերված հիշատակագրություններ են:

Դրանք, համալրելով ու հարստացնելով Հովհաննավանքի վիթխարի վիճագրական ժառանգությունը, կարևորագույն սկզբնաղբյուրներ են ոչ միայն այդ հռչակավոր մենաստանի, այլև հայոց միջնադարյան պատմության ուսումնասիրության համար:

1. Հովհաննավանքի համալիրի հնագույն, IV դ. բազիլիկ եկեղեցում արձանագրություններ չեն պահպանվել: Բայց 2010 թ. ամռանը, երբ ՀԱԻ վիճագրագիտական արշավախումբը (Ա. Մանուչարյան, Ս. Աղամյան, Ա.Գափոյան, Տ. Իսահակյան) աշխատում էր Հովհաննավանքում, վանքի պահակ Արիստակես Խուդավերդյանը (Պապիկ) վաղմիջնադարյան եկեղեցու հարավային պատի կամարի աջ հատվածում ցույց տվեց տառահետքեր, որոնք նշմարվում էին ծեփի տակից: Արշավախմբի անդամների կողմից մաքրվեց սվաղը, և բացվեց հետևյալ արձանագրությունը.

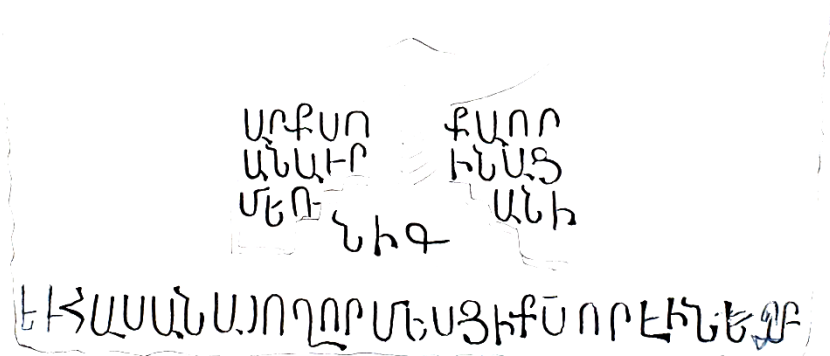
ՇՆՈՐՉԻՐՆ ԶԻ ԵՍ ՈՒՄԵԿՍ ԵՐԻ / ԱՍՈՒՄԻՆ ԻՄ՝ ՍՂԱՍՄ,
ՏԻԿԻՆ ՏԻԱՔ ԻՆՉՍԻՐ ՍԲ ԵԿԵՂԵՑԻՍ ԵԻ / ՍՊԱՍՄԻ՝ ՈՐՔՍ
ՎՃՈՒՑԻՆ Ի ՏԱՐԻՆ Դ(Կ) ԱԻՐ ԺԱՍ ՊԱՏԱ / ՐԱԳԵԼ՝ Ի
ՏԱԻ՝ ՆԻ ՔԱ՝ ՈՒԱՍՆԻՑ ՈՎ ՉԱՆԵ, Ս՝ ԵՂԱՑՍ Է Ի ՏԵ՝:

¹ Գրչագիրը՝ գեղանկարիչ Գևորգ Համբարձումյանի:

Ծանոթ. Նվիրատուներից առաջինը մանագլերոցի նշանավոր մեծահարուստ, վաճառական, միջնադարյան Հայաստանի առևտրական դրամագլխի կարկառուն ներկայացուցիչ Ումեկն է, ով XIII դ. կեսերին Կարինից տեղափոխվել և հաստատվել էր Հյուսիսարևելյան Հայաստանում: Նրա կողակիցը՝ Մամա տիկինը (արձանագրություններում՝ Մամախաթուն, Մամա խաթուն), Ումեկի երկրորդ կինն էր, որ դուստրն էր հռչակավոր Հասան Ջալալ Դոլայի:

IV դ. բազիլիկ եկեղեցուն ընծայատու ամուսինների կատարած նվիրատվությունը, դատելով պատարագաժամերի քանակից՝ 4, եղել է միջին չափի: Արձանագրությունը պետք է թվագրել XIII դ. 50-60-ական թվականներով. Ումեկը վախճանվել է 1266-ին:

2. ԽԱՉՔԱՐ, փոքր, հենած գավթի հյուսիսային պատին, ներքնամասում, 5 տող.

ԱՐՔ ՍՈՔԱ, ՈՐ Ի/ ԱՆԱԻՐԻՆԱՅ / ՄԵՌԱՆ Ի /
 ԵՒ / ԵԻ ՀԱՍԱՆԱ ՈՂՈՐՄԵՍՅԻ ՔՍ, ՈՐ
 Է Ի Ն(400) ԵԻ ՉԲ(82) (+ 551 =) 1033:

Ծանոթ. Հովհաննավանքի ամենահին արձանագրությունն է, որ, անշուշտ, մենաստան բերվել է այլ վայրից: Կարծում ենք՝ 1033 թ. խաչքարը կերտվել է Ասորպատականից Դվինի վրայով մինչև Նիգ գավառ ասպատակած սելջուկների դեմ 1021թ. Սաղմոսավանքից ներքև՝ Քասախ կիրճում, Մերկնիլ կոչված վայրի հաղթական ճակատամարտում նահատակված հայ զինվորների հիշատակին, որոնց թվում էր նաև Հասան անունով մեկը: Այդտեղ գտնվել է նաև հեծելագործի հրամանատար, զորավար Վասակ Հոլում Պահլավունի Բջնեցի իշխանաց իշխանը:

3. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, գավթի հյուսիսային պատի տակ, 5 տող.

ԱՅՍԻՏՄԻՆԳԻՆԻ	ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ ԳԵՐ / ԵՁԱՆԻՆ
ԵՉԱՆՄԻՆԿԻ ԲԵ	ԿՂԱՐԲՂ Ե / ՑԻ ՕՎԱՍԱՐ
ՅԻ ՕՎԱՍԱՐՎԵՐԻ	ՎԱՐՂԱ / ՊԵՏԻՆ, ՈՐ
Ն ԴԻՆՈՎԱՆՔ Ա,	ՎԱՂՁԱ / ՆԵՑԱԻ ՌՃՁԸ (1749)-ԻՆ:
ՆՅՍ.-ՌԻՃՁԸՆ	

Ծանոթ. Հավանաբար, Կ. Ղաֆաղարյանի գործունեության ժամանակ գավթի հատակի այդ հատվածը ծածկված է եղել հողով, ինչը պատճառ է հանդիսացել, որ այս տապանագրությունը չգետեղվի նրա գրքում:

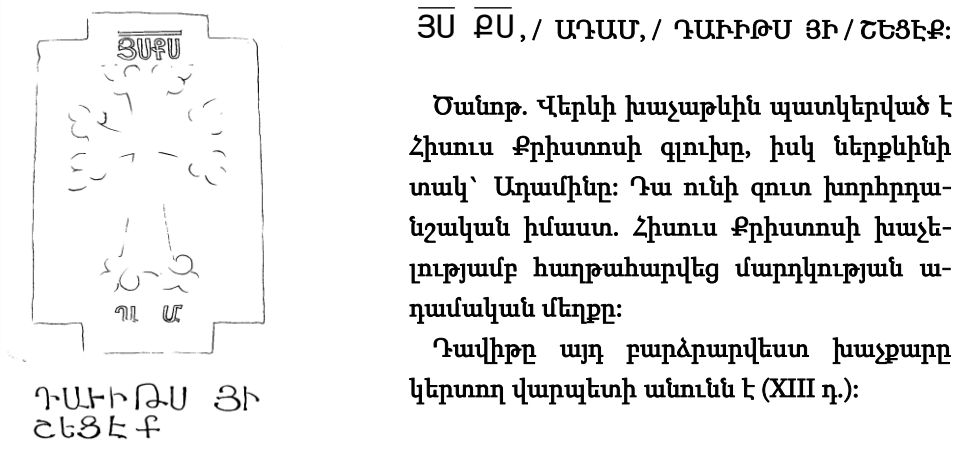
Օվասար վարդապետ Կարբեցին երևի եղել է Հովհաննավանքի նշանավոր առաջնորդներից, այլապես պատիվ չէր ունենա բացառության կարգով թաղվելու գավթում:

4. ԳԱՎԻԹ, հյուսիսային պատին, դեպի տապանատուն մուտքի ձախ կողմում, մեծագիր, անկանոն, սպիտակ ներկով, 3 տող.

Ծանոթ. Ուշ միջնադարյան հիշատակագրություն է՝ կատարված Հովհաննավանքի միաբաններից մեկի կողմից:

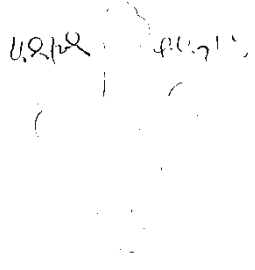
5. ԽԱՉԲԱՐ, ագուցված գավթի արևելյան պատի հիմնասայանը, գորշագույն, վերնամասում, ներքնամասում և պատվանդանին, 4 տող.

Ծանոթ. Վերևի խաչաթևին պատկերված է Հիսուս Քրիստոսի գլուխը, իսկ ներքևինի տակ՝ Ադամինը: Դա ունի զուտ խորհրդանշական իմաստ. Հիսուս Քրիստոսի խաչելությամբ հաղթահարվեց մարդկության ադամական մեղքը:

Դավիթը այդ բարձրարվեստ խաչքարը կերտող վարպետի անունն է (XIII դ.):

6. ԳԱՎԻԹ, հարավարևելյան սյան արևելյան մասում, խաչաքանդակի կողքերին, 1 տող.

ԱԶԻԶ ՔԱԶԻՆ:

Ծանոթ. Հնարավոր է՝ լինի Ազիզբեկ Ա-ի՝ Ազիզբեկենց տոհմի հիմնադրի, Եղվարդի տիրոջ հիշատակությունը: Նա եղել է Շահանշահ Բ Զաքարյանի (1268-1320) գորավարներից²:

7. ԳԱՎԻԹ, հյուսիսարևմտյան սյան հյուսիսարևելյան մասում, հավասարաթև խաչքանդակից վերև, եղծված, 3 տող.

ՁԻՉԲԱԵՂԵ
ՅԻ
ԲԵՅ

ԶԻ ԱՂՍ ԲԱՐԷ ԽԱԻՍ ԵՂԻ / ԱՍ Յ
Ե / ԲԵՅ ԼԻՆ:

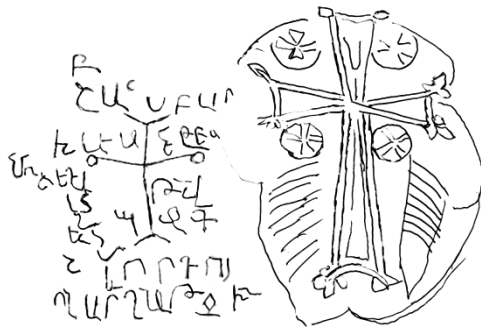
Ծանոթ. XVI դ. երկրորդ կեսի արձանագրություն է, քանի որ նույն սյան բնի վրա կա 1563 թ. հիշատակություն Եղիա քահանայի կողմից³: Բացառված չէ, որ նույն անձը լինի:

8. ԳԱՎԻԹ, նույն հյուսիսարևմտյան սյան հյուսիսարևելյան մասում, բարձրուստ, 1 տող.

ԹՎ ԼԻՆ ԶԿԸ (1519):

9. ԳԱՎԻԹ, արևմտյան պատին, արտաքուստ, մուտքի աջ կողմում, հազիվ նշմարելի, անկանոն տառերով, 8 տող.

ՄԲ ՆՂ ՇԱՆՍ ԲԱՐ / ԷՂ ԽԱԻՍ
ՆԵԹ / ԱՐԵՆՑ / ՍՈՒՇԵՂԱ
ԻՂ ԹՎ ԼԻՆ ՂՂ ԱՅ ԼՈՑ ՊԾԳ
(1404) ԻՆ - ԵԻ ՆՄ ... ԵԻ ՈՐԴՈՑ
ՂՊԱՐՂ ՈՆ ԱՐԴՆԱԹՁԻՆ:

Ծանոթ. Թվականի Ծ(50) տասնավորը փոքագրված է շրջագիր:

² Տե՛ս **Յովսէփեան Գ.**, Ազիզբեկենք և նրանց շինարարական գործը, «Բանբեր Հայաստանի գիտական ինստիտուտի», գիրք Ա և Բ, Վաղարշապատ, 1921-1922, էջ 180:
³ Տե՛ս **Ղաֆադարյան Կ.**, Հովհաննավանքը և նրա արձանագրությունները, Եր., 1948, էջ 111:

10. ԲԵԿՈՐ ԽԱՉՔԱՐԻ, տաճարի արևմտյան բակի պատի վրա, 1 տող.

ԵՂՇԱՆ ՄԲ Լ ԵՐ .... ԱԲԳՆԱԿԱՆՆ:

11. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, գավթի հյուսիսարևմտյան մասում, արտաքուստ, օրորոցածև, հարավային կողմին, 4 տող.

ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ ԻՄ ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ, ՋՄԷՍՐՈՒՄ ԱՆՎԱՆ
ՎԵՐԱ / ԴՆՂ ԱՌՆԻ ՔԱՋ ԵՒ ՄԵԾ ՀԻՍՈՒՆԱՊԵՏԻ
ԵՒ ԼԼ ԻՆԵՐ ԿՐԿՆ ԼՈՂ ԶՂ Ժ (10) ԽՐԱՏ ԵՒ ԼԼ ԻՆԵՐ
Ի ԳԵՂՋԷՆ ՄԱԿԱՐԱՎԱՆՔԻՑ / ՎԱԽՃ ԼԱՆՂ ԵՑ ԼԱԻՂ ԹՎ ԻՆՂ ՌՃԿ(1711):

ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ ԻՄ ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ, ՋՄԷՍՐՈՒՄ ԱՆՎԱՆ

ՎԵՐԱ / ԴՆՂ ԱՌՆԻ ՔԱՋ ԵՒ ՄԵԾ ՀԻՍՈՒՆԱՊԵՏԻ

ԵՒ ԼԼ ԻՆԵՐ ԿՐԿՆ ԼՈՂ ԶՂ Ժ (10) ԽՐԱՏ ԵՒ ԼԼ ԻՆԵՐ

Ի ԳԵՂՋԷՆ ՄԱԿԱՐԱՎԱՆՔԻՑ / ՎԱԽՃ ԼԱՆՂ ԵՑ ԼԱԻՂ ԹՎ ԻՆՂ ՌՃԿ(1711):

Ծանոթ. Կ.Ղաֆաղարյանի գործունեության տարիներին գավթի և տապանատան կողքի այս հատվածը, որտեղ Մեսրոպ հիսունապետի տապանաքարն է, երևի եղել է հողածածկ, այլապես այն և նրա հարևանությամբ գտնվող հաջորդ երկու տապանագրությունները դուրս չէին մնա նրա գրքից:

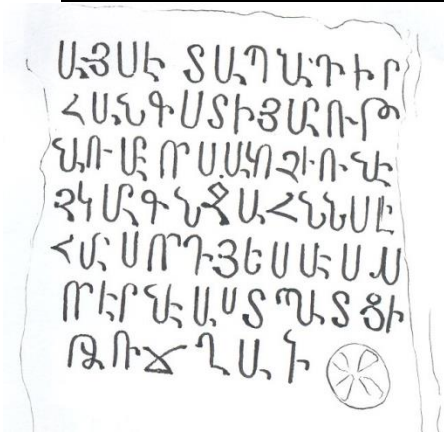
Արձանագրությունը թեև գեղագիր է, բայց գրիչը թույլ է տվել մի շարք վրիպակներ, նախ հստակ չի փորագրել ԻՄ ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ բառերի առաջին փակագրի Բ տառը, ապա երկրորդ տողի վերջնամասում ԼԻՆԵՐ-ի փոխարեն դաջել է ՐԻՆԵՐ, իսկ նույնը երրորդ շարքում պատկերել ԼԻՆԵՐ ձևով:

Տապանաքարի գրվածքից այն է հասկացվում, որ քաջ և մեծ հիսունապետ Մեսրոպը եկել է Հովհաննավանք և խորացրել իր իմացությունները աստվածաբանության մեջ: Չի բացառվում, որ նա զինվորական համազգեստը փոխարինած լինի կրոնավորի սքեմով:

Հիսունապետ զինվորական կոչմանը սովորաբար հասնում էին մելիքական տոհմերի ներկայացուցիչները կամ էլ մարտական գործողություններում խիզախությամբ աչքի ընկած հասարակ ծագում ունեցող զինվորները:

Հստակ չէ՝ ծնունդով ո՞ր Մակարավանքից է Մեսրոպ հիսունապետը՝ Շիրակի՞, թե՞ Տավուշի:

12. ՍԱԼԱՏԱՊԱՆ, նույն տեղում, նախորդից մի փոքր հյուսիս, 7 տող.

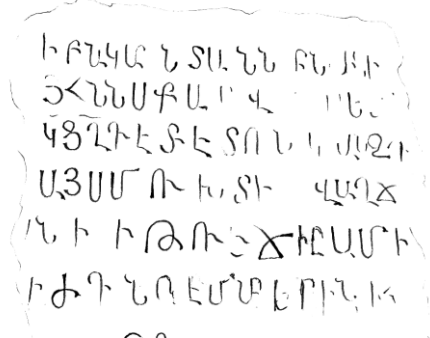

ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ ԴԻՐ / ՀԱՆԳՍՏԻ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ, /
 ԱՆՈՒԱՍԲ, ՈՐ ՄԱ ԿՈՉԻ ՈՒՆԵՑՈՂ / ԶԿԱՐԳՆ
 ԶԱՀՆԿԱԼԻ, / ՀԱՐՍ ՈՐԴԻ ՅԷՄԱԻԱՅՍ, /
 ՈՐ ԷՐ ՆԱ ԱՍՏԱՊԱՍՑԻ, ԹՎԻՆ ՌՃՂԱ (1742)-ԻՆ:

Ծանոթ. Դպիրի գերեզման է. ջահընկալությունը հայոց նվիրապետական աստիճանակարգում հանդիսանում է դպրության չորս աստիճաններից մեկը:

Աստապատը գյուղաքաղաք էր Արաքսի ձախ ափին՝ Նախիջևանում: Միջնադարում նշանավոր էին Աստապատի Սբ Վարդան և Սբ Ստեփանոս Նախավկայի վանքերը, որոնք եղել են դպրության ու գրչության կենտրոններ:

13. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ. սալաձև, նախորդի կողքին, խիստ քայքայված, դժվարընթեռնելի հազիվ նշմարվող տառահետքերով, 7 տող.

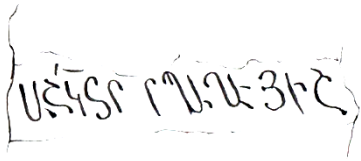

Ի ԲՆԱԿԱՆ Ն ՏԱՆՆ ԲՆԱԿԱՆ /
 Յ Լ Ո Ղ Հ Լ Ա Ղ Ն Լ Է Ղ Ս ՔԱՁ Վ Լ Ա Ղ ԲԴԱՊԵՏՆ, /
 Կ Լ ԱՌՈՒԻ Յ Լ Ո Ղ Դ ԴԵՏԵՏՈՒՆՆ, ԱՌԱՋՆՈՂ /
 ԱՅՍՍ ՈՒԽՏԻՍ ... / ՎԱՂՃ/ԱՆԻ ԹՎ Լ ԻՆ Ղ
 Ռ(1000) ԵՒ ՃԻՐ (128)(+551=1679) /
 Ի ԺԴ(14) ՆՈՒՄԵՐԻՆԻՆ ԵՒ ԾՆ / ԵԱԼ ... ԱՍՂ ԻՆ:

Շանթ. Շառապար Հովհաննես վարդապետ Կարբեցու շիրիմն է: Ըստ Արմեն Ասատրյանի պրպտումների՝ նա Հովհաննավանքի առաջնորդ է դարձել 1651թ.՝ փոխարինելով իր ուսուցիչ Ջաքարիա Վաղարշապատցուն, եղել է եռանդուն գործիչ, կատարել վերանորոգչական ու շինարարական աշխատանքներ, ընդօրինակել և պատվիրել ձեռագրեր⁴: Ի դեպ, Ջաքարիա սարկավագն իր պատմությունը գրել է նաև Հովհաննեսի պահանջով ու միջնորդությամբ⁵: «Հետագայում Հովհաննեսը ձեռնամուխ է եղել Հովհաննավանքի գավթի հյուսիսում մեկ ուրիշ փոքր գավիթ կառուցելու, սակայն այն դեռ չավարտած՝ 1679 թ. նոյեմբերի 14-ին, մահացել ու թաղվել է իր իսկ անավարտ շինությունում»⁶, որին նա, ըստ նոր ընդօրինակված արձանագրության, դիտատուն է կոչել: Այն, ըստ Արծրուն Սահակյանի բանավոր տեսակետի, որին մենք լիովին համամիտ ենք, նշանակում է առաջնորդարան, եպիսկոպոսարան:

⁴ Ասատրյան Ա., Կարբի, Եր., 2010, էջ 75-76:
⁵ Նույն տեղում, էջ 76:
⁶ Նույն տեղում:

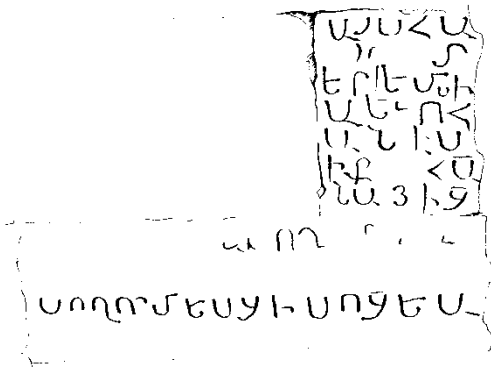
14. ԽԱՉՔԱՐ. ագուցված բակի պատի մեջ, ներքնամասում, 1 տող.

ԱՇ ՆԱՐԱ Կ ՅԻ ՏԷՐ ՊԱՂԻ
ՅԻՇ ԵՑԷՔ :

Ծանոթ. Խաչքարի ոճը բնորոշ է XIII-XIV դդ.:

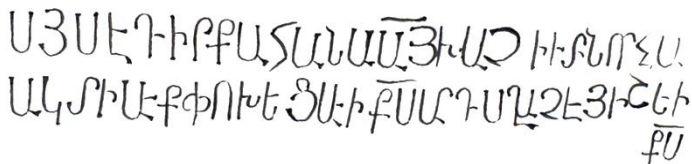
15. ԽԱՉՔԱՐ. որմնափակ, գերեզմանոցի հարավարևելյան եզրին, դիմա-
հայաց աջ կողին՝ եղծված 7 և պատվանդանի քիվին՝ 2 տող.

ԱՅՍ ՀԱ / Ն Գ Դ Ի Դ Մ Դ Տ Է / ԵՐԵՄԻԱ
ԵՒ ՈՉ/ԱՆԷՍ/Ի Ք Դ Մ ՀԱ / ՆԱՅԻՑ / ...
ԵՐԻՆ ..., ՏՐ ԱԾ Դ /
ՈՂՈՐՄԵՍՑԻ ՍՈՑԵԱ:

Ծանոթ. Հովհաննավանքի միաբանների մեջ Երեմիա անունով հայտնի է եղել Երեմիա Մարմաշենցին: Նա հանդիսացել է 1029 թ. ստեղծված Մարմաշենի վանական ուխտի վանահայրը, որն իրեն փոխանորդ է կարգել իր սիրելի աշակերտ Սոսթենեսին, հեռացել Հովհաննավանք ճգնության, որտեղ էլ վախճանվել է: Այդ մասին Երեմիան հայտնել է մի խաչքարի արձանագրությամբ, որն այժմ չկա: Բարեբախտաբար, այն հրատարակել է Զաքարիա Մարկավազը, որից էլ օգտվել են մյուս բոլոր հրատարակիչները⁷:

16. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, վանքի հյուսիսային մասում գտնվող գերեզմանոցի կենտրոնում, գորշավուն, հարավային լանջին, 3 տող.

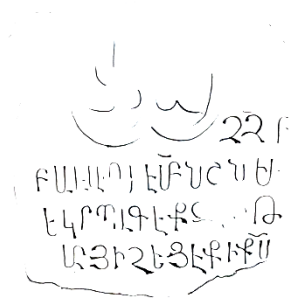
ԱՅՍ Է Դ Ի Բ Ք Ա Ն Ա Ն Ա Յ Ա Յ Ի Ա Չ Ի Բ Ն Մ Ջ Ա, ՈՐ ՀԱ Դ Մ Դ / Ա Կ Տ Ի Ա Բ Ք ՓՈԽԵՑԱԻ Ի
ՔՍ: ԱՐԴ ԱՂԱՉԷ ՅԻՇԷ Դ Լ Դ / Ի ՔՍ:

Ծանոթ. Տապանաքարը XVII-XVIII դդ. է: ՏԻԱԻՔ-ը գործիական հուլովն է «տիք» բառի, որ նշանակում է «տարիք», «հասակ»: ⁸ Հետևապես, ՀԱՍԱԿ ՏԻԱԻՔ պետք է հասկանալ «տարիքն առած հասակով»:

⁷ Տե՛ս Զաքարիա Մարկավազ Քանաքեղցի, Պատմագրություն, հ. 9, Վաղարշապատ, 1870, էջ 10-11: Ղաֆադարյան Կ., Հովհաննավանքը և նրա արձանագրությունները, էջ 116:
⁸ Տե՛ս Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի, հ. II, Եր., 1981, էջ 871:

17. ԽԱՉՔԱՐ, կոտրված, ներքնամաս, Հովհաննավանքի դիմաց, ձորի մյուս կողմում, կոթողի մոտ, 4 սող.

Ի՛ ԹՎ ԼԻՆ՝ ԶԶԲ(1333) /

ԲԱՐԵՆԱԽՍ Է ՄԲ

ՆՇԱՆՍ Ի՛ ԻԱՆԵՆՆ / ՈՐՔ՛
ԷՐԿՐՈՒԱԳԷՔ

Զ ԻՄԻՐ՛ Թ/ԱՐ ՅԻՇԵՑԷՔ Ի ԲՍ:

Օստոթ. ՀՀ Արագածոտնի մարզի Հովհաննավանքի առաջին գյուղապետ (1996-2001թթ.) Ամասիկ Միսակյանի ասելով՝ այդ արձանագիրը քարն ապահովության նպատակով ինքն է բերել 1987 կամ 1988թ. Սերկևիլ բնակատեղիից:

НОВЫЕ ЛАПИДАРНЫЕ НАДПИСИ ИЗ ОВАННАВАНКА

___ Резюме ___

___ А. Манучарян ___

Известный духовный центр средневековой Армении Ованнаванк, чье епархиальное правомочие в начале XIVв. распространялось кроме провинций Нига, Амберда и Арагацотна также на Ширак, богат лапидарным наследием.

Лапидарные надписи монастыря, общей численностью 80, на высоком научном уровне копировал и опубликовал археолог Каро Кафадарян («Ованнаванк и её надписи», Ереван, 1948). Эти надписи являются важнейшими первоисточниками изучения не только истории монастыря Ованнаванк, но и армянского народа. В Ованнаванке нами были расшифрованы более 1,5 десятка надписей, часть которых во время деятельности К. Кафадаряна было покрыта слоями штукатурки и грунта, часть из них была слегка видима, а некоторые с помятыми записями были приведены из других мест.

Самая древняя надпись - это памятная запись на маленьком хачкаре (крестокамне), расположенном в притворе Ованнаванка. Она датируется 1033 г. и является самой древней надписью монастыря.

В новонайденных лапидарных надписях упоминаются известные князья, княгини, высокопоставленные военные и духовные деятели, главы епархии. Эти новонайденные надписи ещё более обогащают огромное наследие Ованнаванка.

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Մանուչարյան Աշոտ Գագիկի - պ.գ.թ., դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ

հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի գիտաշխատող,

Email: ashot.manucharyan.1959@mail.ru